

Rahupühaks valmistudes

VELLO SALUM

emeritõpetaja, Pilistvere

XX sajandit on nimetatud teaduse ja tehnika sajandiks. Nüüd tagasi vaadates peame nukralt nentima, et see oli sõjateaduse ja tapatehnika hiilgeaeg. See sajand oli suursõdade ja väikerahvaste hävitamise sajand. Siiani jätkub relvatööstuse ja relvakaubanduse kasv, näiteks Iisraeli riigi eelarvest läheb 60 % relvastumisele. Kas on see kooskõlas prohvet Miika kuulutusega: „Aga viimseil päevil sünnib, et Messia mägi (Kristuse mägi) seisab kindlana kui mägede tipp ja tõuseb kõrgemale küngastest ning rahvad voolavad ta juurde.

Ja tema mõistab kohut paljude rahvaste vahel ning juhatab vägevaid paganaid, kaugete maadeni: siis nad taovad oma mõõgad sahkadeks ja piigid sirpideks; rahvas ei tõsta mõõka rahva vastu ja nad ei õpi enam sõdima!” Ja prohvet Jesaja kuulutab: „Nad ei ehita teistele elamiseks, ei istuta teistele söömiseks, sest mu rahva eluiga on otsekui puu eluiga, ja mu valitud kasutavad ise oma kätetööd. Sest Tähtede loojal on päev: kõigi suureliste ja kõrkide jaoks, kõigi nende jaoks, kes kõrgele on tõusnud, et neid alandada, siis painutatakse inimeste ülbus ja alandatakse meeste kõrkus! Ebajumalad aga kaovad täiesti.“

Advendiaeg, Kristuse taaastulemise aeg, küsib meilt kõigilt: kes on meie iidolid ja eeskujud, kelle taoliseks me oleme tahtnud saada. Jeesus, jõululaps, ei jäänud ainult väetiks lapseks, vaid sai vägevaks, nii et miljardid inimesed peavad teda ülemaks kõigist maapealsetest kuningatest. Tema taastulek

on ühtlasi ka kohtumõistmiseks selle maailma vägevate üle ja rõõmupäev neile, kes on Teda usaldanud.

Evangelist Matteus kirjutab: „Aga kui inimese poeg tuleb oma kirkuses ja kõik Ta inglid Temaga, siis ta istub oma kirkuse troonile ja ta ette kogutakse kõik rahvad. Siis ütleb kuningas: tulge siia, minu isa õnnistatud, pärige kuningriiki, mis teile on valmistatud maailma rajamisest peale.

Tõesti ma ütlen teile: mida te iganes olete teinud kellele tahes mu kõige pisemale vennale, seda te olete teinud mulle! Ja mida te iganes olete jättnud tegemata kellele tahes mu kõige pisemale vennale, seda te olete jättnud tegemata minulegi.“

See kehtib nii inimeste kui rahvaste ja riikide suhetes. Euroopa liidu lepingus jäi välja sõna „kristlik“ – mis peaks mõtlema panema kõiki suurriikide juhte, sest see, mida tegi Peeter I Venemaal ja Henry VIII Inglismaal, on risti

vastupidine sellele, mida Jeesus räägib uuest inimkonnast.

Jeesus ütleb selgelt: „te teate, et need keda arvatakse rahvaste valitsejaks, härratsevad nende kallal ja nende suured meelevallatsevad nende kallal. Aga nõnda ei saa see olla teie hulgas, vaid kes iganes tahab teie seast saada suureks, olgu teie teenija, ning kes iganes teie seas tahab olla esimene, olgu kõigi sulane, sest Inimese Poeg ei ole tulnud, et lasta ennast teenida, vaid et ise teenida ja anda oma elu lunaks paljude eest.“

Tema on seda teinud. Mida meie oleme teinud või tahame teha?

Jeesus ütleb: „Aga otsige esmalt Jumala kuningriiki ja Tema õigust, siis antakse kõik need asjad teile pealekauba.“

Jõulud ei ole labane kaubanduspüha, vaid Jeesuse Kristuse tulemine, kes kuulutab: „teie olge siis täiuslikud, nõnda nagu teie taevane Isa on täiuslik“.

Rahulikke ja rõõmsaid jõule kõigile!

Vangilaagritest saadetud jõulukaarte

Nendes nappide vahendite ja seda suurema hoolega joonistatud jõulukaartides, mis Komi, Põhja-Siberi, Uurali ja Kaug-Ida vangilaagritest Eesti poole teele saadeti, on suurt igatsust möödanikku kadunud kaunite Eestimaa jõulude järele. Kui virmalised välja arvata, räägib kõik neis olnust, need kaardid kannavad mälestust endisest elust. Jõulud on ju rõõmupühad, lähedastele rõõmu valmistamise aeg. Millist kinki sai aga Siberi vang kodustele saata? Üksnes jõulukaardi, milles sisaldus ka teade, et ta peab vastu, et ta on ikka suuteline selliste asjade peale mõtlema, et ühes väikeses lõigus säilib elu nii, nagu ta oli enne. Ja mõtlemiseks aega oli – kirju lubati saata algul kord kolme kuu jooksul, 1953. aastast üks kiri kuus, salajase korrespondentsi avastamisel võeti aga kirjavahetuse õigus aastaks. Kiusatus selleks oli ikkagi suur, nii leiame siin kaks kaarti, mis varjunime all Vorkutast Eestisse saadetud. Ja ega autor tihti teada polegi, sest kunstiaandeli-semad vangid joonistasid kaarte ka kaaslaste jaoks, vahel teenisid sellega leivapala lisaks.

Mingil – võib-olla ka puhtpraktilisel – põhjusel on kaartidel palju sinist tooni. Või on see vangide (hele)sinine unistus, mis neis kumab?

Voldemar Mitt.
Bogoslavlagis Krasnoturinskis Uuralis
1947.

Lembi Lember. Komsomolski
laagris Kaug-Idas.

Heino Jalakas. Inta laagris
Komi ANSV-s 1958.

Saadetud
Omskist 1956.

Varjunime Juks all Vorkutast 1955

Herman Heinla. 1956 Inta
laagris.

Heino Jalakas. 1955 Inta laagris.

Selle akvarelltehnikas postkaardi saatis endine Inta poliitvang, hilisem graafik Herman Heinla 1981. aastal oma laagrikaaslasemale Heino Jalakasele.

Jõulud

Venda Sõelsepp

...LAPSEPÕLVES...

Juba ammu miski põles, hõõgus põues, kõrvetas, ei annud kuski püsi. Oli päev või öö, või olid toas või õues, ikka meeles põletas kui süsi, ainus mõte: varsti jõulud, jõulud...

Kui sind jõuluõhtul istutati rekke, taevas lugematuid tähti põles, ema ümber mässis kasukaid ja tekke, jalad sahisid värskes õles – siis sa tundsid: tõesti käes on jõulud...

Saanisõit ja aisakelle hele silin, koor ja orel, kirik küünlahelgis, jõuluvorstid, õlu, taldrikute tilin – kõik see hinges tervikuks nii selgis: nõnda on ja nõnda jäävad j o u l u d...

...JA NÜÜD...

Hommikul laagris kõlab kell. Tõused. Riided selga ajad. Ihu on lutikaist hell. Köögis auravad potid ja pajad. Seal saad leiva, kala ja tee – jõuluhommiku roog on see. Siis lähed tööle. Pime veel. Varsti kuid päev lõpu teeb ööle.

Ning taas algab töö ja vaev – täna nagu eile, eile nagu üleile – ja vahet ei mingit.

Ja õhtul kui neelad kõhtu pärimi ja supiportsu, kuld tõmbub mõttes kortsu:

kus on nüüd jõuluringid?
Kus saiad ja kringlid, vorstid, pirukad, praanikud, õlleankrud ja länikud?
Kus on jõuluküünalde sära, laste rõõmsad kilked ja kära?
Kõigest sellest oled kistud ära. Piisab sulle nüüd leivast ja veest, tänulik oled kondi eest (juhul, kui leiad supi seest).

Peas ainus idee tiirutab ringi ja ringi: äkki on mingi võimalus ja tee kustki hankida või leida kilogramm leiba...

Küll siis jõuluõhtul sööks, sööks...

1946

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE
EML tegevsi-
mees

Armas rahvas

Üks aastaring hakkab jälle täis saama ning jõuluaegne küünlasära teeb hinge hel-laks. Oleme natuke hoolivamad, natuke paremad kui muidu. Traditsioonid toovad meelde ka põlvest põlve edasiantud tarkust. Oleme koos oma kallite inimestega ja püüame neile rõõmu valmistada. Laidame küünla, jätame koha laua äärde või lihtsalt mõtleme tavalisest enam neile, keda meie seas enam pole. Neile meie peredest, kes käisid lõpuni kannatuste tee. Rohkem kui argipäevil tunneme nüüd kokkukuuluvust, üksilemist läbi mitme põlvkonna. See on küll vahel kurb, aga samas hingekosutav tunne.

Ent seejuures hakkab vaevama küsimus – miks ei saa me omegi tunda samasugust ühtekuuluvust kõigi nendega, kellega oleme vennad ja õed aadetes, jaganud okupatsiooni all ühist saatust, hoidnud alal ühesugust lootust vabast Eestimaast ja andnud selle heaks oma osa, kes relvaga käes, kes selga sirgu hoides ja lapsi Eesti meele kasvatades, kes ausalt tööd tehes, tänu millele ei alustanud vabaks saanud Eesti enamikul elualadel nullpunktist. Pange tähele, ma ei räägi siin neist, kes “punase piletiga” endale parema elu välja otsisid, eks oma südametunnistusega makstes. Kusagile tõmbasime me kompromisside paratamatuse piiri, isikuti erineva. Kompartei toel tehtud karjäär on minu jaoks teisel pool piiri.

See, mis teeb mulle muret, on lahkeli omade vahel. Miks pole üksmeelt ei paljude inimeste ega mitmete ühenduste vahel, kelle põhimõtted ja põhikirjapunktid on omegi päris ühesugused? Miks ei saa me koos tegutseda, et seeläbi tugevamad olla? Miks on see nii isegi nende puhul, kel aastad jõudu kahandama kipuvad, aga elutarkust see-eest jaguma peaks? On see mingi ürgugrilik vägikaikavedu, pürg “õigema venna” tiitlile?

Üksmeel on see, mida ma uuel aastalt soovin, üksmeel tegelikult ühte kuuluvate ühenduste ja inimeste vahel. Ja väiksema soovina see, et Eesti rahvas selle teo vajalikkust tunnetades ühel nõul valimiskastide poole sammuks ning seal siis igauks just omaenda tõekspidamise järgi hääle annaks.

Tõele, kallid Memento kaasvõitlejad, soovin jõulurahu ja -rõõmu, uueks aastaks aga tervist ja veel kord tervist, mõnd päikesekiirt ja ilusat hetke igasse päeva!

Okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seadusest

PEEP VARJU,
Memento
Tallinna Ühendus

Jätkame represseeritud isiku seadusega (RIS) seotud probleemide selgitamist. Käesolevas Memento Teataja numbris avaldame veel ühe täiesti salajase dokumendi, mis väga oluliselt mõjutas meie saatust ning näitab veenvalt, et paljude kannatanute formaalne *vabastamine* paberi peal ei andnud neile vabadust.

Nimetatud dokument on ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi salajane seadlus 12.oktoobrist 1957, st. ajast, mil hakati poliitvange ja sundasumisele saadetud perekondi massiliselt vabastama. Oli nn. Hruštšovi sula kõrgperiood, kuid selle dokumendiga keelavad ENSV kommunistlikud juhid August Jakobson ja A.Kründel kuni 3-aastase vanglakaristuse ähvardusega kodumaale tagasipöördumise teatud grupele *vabaks lastud* poliitvangidest.

Nimetatud seadlust rakendati süstemaatiliselt ja ka pereliikmete kohta ning kõigil juhtudel ei tähendanud vangist vabanemine või sundasumise nimekirjast kustutamine represseeritud isiku seaduse (RIS) mõistes tegelikku vabakssaamist.

Sellelaolisi selgitavaid näiteid saatis Memento Liit alates 2004. aastast asjatundjate valitsuskomisjonile mitmeid. Üheks taoliseks selgituseks oli perekond Kanneli lugu. **Daniel Kannel** andis sundasumisel Siberis 25. juunil 1958 allkirja õiendile vabastamise kohta. Aga samale dokumendile trükitud märkus kinnitab, et piirangute mahavõtmine ei tähenda luba kodumaale tagasipöördumiseks!! Luba tuleb taotleda ENSV Ministrite Nõukogult. Loa saab perekonnapea D. Kannel 13. aprillil 1959, kuid sellestki ei piisa. Põlva rajooni kommunistidest juhtkond ei luba kodukohta elama asuda. 30. septembril 1961. a.

käskis MVD alampolkovnik Belousov Põlva miilitsaülemal Blumfeldil Juliana ja Daniel Kanneli oma kodust välja kihutada! Alles kolmandal katsel 4. septembril 1962 saab 70-aastane peremees loa elada oma kodus. **RIS-i mõistes § 2 p. 11 järgi saabub seega tegelik vabanemine alles 4 aastat ja 2 kuud hiljem.**

Kommunistide kuritegude varjamise veel üheks võtteks oli küüditatud laste väljajätmine KGB dokumentidest. Needki selgitused on Memento edastanud valitsuskomisjonile.

Repressiivorganid oskasid varjata laste suhtes korda saadetud kuritegusid. Ilmselt teadsid nad suurepäraselt, et Genfi konventsiooni artikkel 2 punkt "e" nimetab laste deporteerimist **genotsiidikuriteoks.**

Kuritegude varjamist toetas ENSV prokurör **Karl Kimmel**, kes oma allkirjaga kinnitas, et lapsed läksid vabatahtlikult sundasumisele koos oma vanematega (Hillar Eelmaale 27. juulil 1967 antud õiend).

Märtsiküüditamisega **alaliseks** sundasumisele Siberisse saadetud täiskasvanud said sellise otsuse erinõupidamiselt pool aastat hiljem, kuid ühtegi last neis dokumentides ei nimetatud. Hiljem, kui toimus vanemate vabastamine, jäid lapsed jällegi üldjuhul mainimata. Aga samal ajal tehti 5. juulil 1954 dokument mõningate piirangute mahavõtmisest sundasumisele saadetud isikute kohta ja sinna kirjutati sisse lastena küüditatute arvelt mahavõtmine. Kui 1989. aastal avalikkuse survele tunnistati massirepressioonid N. Liidu võimude poolt ebaseaduslikeks, siis vorpisisid needsamad KGB ametnikud asjasse süvenemata kõigile alaealisena küüditatutele nn. rehabiliteerimise tõendeid vabastamise kuupäevaga 05.07.1954. Ka 1941. a. näljasurma läbi hukkunud lapsed said vabaks sellest kuupäevast?!

Kui nüüd D. Kanneli 1938. a.

sündinud poeg püüab tõestada oma tegelikku Siberist vabanemist mitmed aastad hiljem, kui seda oli aasta 1954, siis 50 aastat hiljem nõuavad Eesti Vabariigi ametnikud temalt olematut dokumenti. Ja samal ajal on jällegi olemas täiesti salajane lisadokument, mis teeb meie suhtes tühiseks ka 5. juuli 1954 *humaanse paberi*.

Selleks dokumendiks on 20. juulil 1954 välja antud N. Liidu peaprokuröri salajane määrus nr. 13/132. Määrus selgitab, et mõnede piirangute mahavõtmine ei kehti eriti ohtlike kurjategijate kohta ja määruse lisas toodud isikute grupi kohta. Nende hulka on arvatud kõik Eestist, Lätist ja Leedust aastail 1945-1952 küüditatud perekonnad. Seega võrdsustas kommu-

nistlik süsteem küüditatud eesti lapsed **eriti ohtlike riiklike kurjategijatega.** Et see salajane määrus oli jõus, seda kinnitab mitmete lastena küüditatute Eestist Venemaale tagasisaatmine pärast seda, kui

Alles kolmandal katsel 4. septembril 1962 saab 70-aastane peremees loa elada oma kodus. **RIS-i mõistes § 2 p. 11 järgi saabub seega tegelik vabanemine alles 4 aastat ja 2 kuud hiljem.**

nende kodumaal viibimine represseerijaile teatavaks oli saanud. Nii sai grupp meie saatusekaaslasti Kirovi oblastist 1954. aasta sügisel Tallinnas KGB-lt käsu 72 tunni jooksul Eestist lahkuamiseks. Neile Kirovis kohaliku KGB antud luba edasiõppimiseks Eestis ei omanud mingit tähtsust ja oli ilmselt eksituse tulemus.

Järgmine näide puudutab kolooniasse paigutatud lapsi, kes pärast vanemate hukkamist repressioonide tagajärjel saadeti orbudena orjatööle NKVD salajase 15. augusti 1937 käskkirjaga nr. 00486 Venemaal rajatud asutustesse. Sinna paigutatud eesti lapsi tuleb vaadata kui isikuid, kes RIS-i seaduse § 2 punkt 7 järgi **deporteeriti alalisest elukohast okupeerivasse riiki Venemaale, st. sooritati genotsiidikuritegu ja ka sõjakuritegu.** Just sellisel defineerivad rahvusvahelised õigusaktid laste kallal toime pandud vägivalda.

Siin on kuriteo jälgi varjatud sellega, et need laste orjatöö asutused on hiljem ümber nimetatud kas erikoolideks või koguni tehnikakoolideks. Ebakompetentsed riigiametnikud on läinud sellise pettusega kaasa ning lugenud 13.08.1951 – 26.06.1954 Pokrovski laste töökoloonias Vladimiri oblastis ebainimlikku kohtlemist talunud Milvi Ilvest erikooli õpilaseks. Ja selle järgi keeldunud tunnistamast teda represseeritud isikuks.

Selliste juriidiliste probleemide kõrval on lisandunud mitmeid praktilisi ettepanekuid praegu kehtiva seaduse täiendamiseks, kuid viimase poolteise aasta jooksul ei ole seadusega määratletud valimiskomisjon nende asjadega tegelenud. Põhjuseks on kindlasti see, et pärast Juhan Partsi valitsuse tagasiastumist ei ole Justiitsministeerium soovinud seaduse § 5 punkt 1 tekstiga fikseeritud valitsuse kohustusi täita. Käesoleva aasta jaanuaris anti valit-

susjuhi korraldusega justiitsministri juhitava asjatundjate valitsuskomisjoni töö juhtimine üle rahvastikuministrile. Ühelt poolt lõhuti sellega kahe aasta jooksul sissetöötatud süsteem, kuhu olid kaasatud ministeeriumis töötavad juristid ja saadud häid töökogemusi. Rahvastikuministri väikese ametnike arvuga büroos ei ole teatavasti sellised töötajaid. Teiselt poolt on aga teada, et valitsusjuhi korraldus on seaduse kõrval alama astme õigusakt ja seadust ei saa sellise aktiga muuta. Meile on ka teada antud, et valitsuskoalitsioon ei söandanud represseeritud isiku seaduse muutmise Riigikokku minna ja seega on tegemist teadlikult ebaseadliku aktiga. Siin ei saa olla juttugi juriidilisest korrektsusest. On kahetsusväärne, et 15 aastat pärast Eesti vabanemist valitseb ikka veel nõukogulikust süsteemist kaasa tulnud seadustest mööda hiilimine ja seda tehakse kahjuks ka kõige kõrgemal tasemel.

Positiivseks sammuks RIS-I seaduse täitmisel tuleb lugeda represseeritud abistamise fondi asutamist käesoleval aastal. Sellega on seaduse § 5 punkt 3 täidetud ning kõik represseeritud organisatsioonid on saanud märkimisväärset toetust ja indu jätkuvaks ühistegevuseks. Fondi toetusel oleme saanud lõpule viia mitme väärika mälestusmärgi püstitamise, ilmus on aroomat langenud, hukatud või hukkunud Eesti ohvitseridele ja veel mitmed teised publikatsioonid, mida on ette valmistanud represseeritud ja vabadusvõitlejate organisatsioonid.

President H. Ilvese äsjust valimiste väljakuulutamise seoses tehtud avaldust arvesse võttes tuleks igal pool valimiskampaania käigus esitada valitsuskoalitsiooni erakondadele mitmeid küsimusi. Kas Eesti kodanikud saavad valimistest osavõtuga sõlmida sellise lepingu, milles seadustest kinnipidamist ei peeta normiks?

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi

SEADLUS

Eesti NSV-sse tagasipöördumise keelamisest isikutele, kes on karistatud eriti raskete riiklike kuritegude eest, samuti Eesti endiste kodanlike valitsuste liikmetele, kodanlike poliitiliste parteide ja natsionalistlike organisatsioonide, politsei ning riigiasutuste juhtivatele tegelastele ja eesti natsionalistlikust põrandaalusest tegevusest aktiivseile osavõtjale

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium o t s u s t a b:

1. Keelata tagasipöördumine Eesti NSV-sse isikutel, keda on karistatud ja kes on karistuse ära kandnud tegevuse eest karistussalkades, salakuulamise, terroristlike ja diversiooniaktide ja banditismi eest, samuti Eesti endiste kodanlike valitsuste liikmetel, kodanlike poliitiliste parteide, natsionalistlike organisatsioonide, politsei ja riigiasutuste juhtivatel tegelastel ja eesti natsionalistlikust põrandaalusest tegevusest aktiivseil osavõtjail.
2. Määrata, et Eesti NSV-sse omavolilise tagasipöördumise eest karistatakse nimetatud isikuid rahvakohtu otsusega vabadusekaotusega 1 kuni 3 aastani ühes järgneva eemaldamisega vabariigi piirest.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi
esimees

/ A. J a k o b s o n /

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi
sekretär

/ A. K r ü n d e l /

Tallinn, "12." oktoobril 1957.

Eri poolel võidelnute lepitamisest

HENDRIK ARRO

Sõjaaegsete Eesti Lennuväelaste Ühenduse esimees

Aeg-ajalt on ikka ja jälle ajalehtedest läbi vilksatanud artikleid, milles kutsutakse Teises maailmasõjas erinevatel pooltel võidelnud veterane vastastikusele leppimisele. Põhjendus on üldiselt ju üsnagi õige. Sõja lõpust on juba 60 aastat möödas ja kaua siis maksab ikka viha pidada. Nüüd on asi jõudnud aga ka valitsuse ja riigikogu tasemele, sest Lihula samba ja Tõnismäe Pronkssõduri juures toimunud sündmused on isegi rahvusvahelist tähelepanu pälvinud.

Kes siis ikka peaksid leppima?

Esimese pilgul tundub asi üsnagi lihtne. II maailmasõja tulemusel on Eestis laias laastus võttes kahte liiki sõjaveterane. Esiteks need, kes võitlesid Nõukogude Liidu vastu (Saksa sõjaväes teeninud mehed, soomepoidid ja metsavennad), ning teiseks Nõukogude Liidu relvajõududes teeninud mehed. Seega, oleks tore, kui need mehed unustaksid kunagise vaenu ja annaksid vastastikuses leppimises üksteisele käed.

Tegelikuses see asi nii lihtne siiski ei ole. Veterane ei erista mitte ainult see, kummal poolel keegi võitles, vaid erimeelsuse põhjused on hoopis sügavamal. Kui lähtuda sakslaste või soomlaste poolel võidelnute seisukohalt, siis võib Nõukogude Liidu poolel võidelnud veterane jagada kahte, küllaltki erinevasse leeris, mille vahel on põhimõtteliselt väga suur erinevus. Esimese moodustavad Eesti Laskurkorpuses teeninud, omal ajal mobilisatsiooniga Nõukogude Liitu sattunud eestlased, teise aga need Nõukogude Liidust pärit veteranid, kes Eestis sattusid alles sõja käigus või isegi pärast sõda. Nagu elu on näidanud, on selles, kuidas need grupid Eestis toimunud ja toimuvat käsitlevad, väga suur vahe ja see ei võimalda leppimisest niisama lihtsalt, ainult loosungite tasemel, rääkida. Vaatleksime kõigepealt leppimist kahel pool võidelnud eestlaste seisukohalt lähtudes.

Purustatud usaldus

Siiani on üleskutsed leppimisele tulnud peamiselt Nõukogude Liidu poolel teeninud eestlaste või neile kaasatundjate poolt. Sakslaste poolel võidelnud on vaikinud ja nii tahtmatult tekitanud endist muljet kui jäärapäistest tulitorijatest, kes leppimiseks mitte kuidagi valmis ei ole. Isegi rida aastaid tagasi läbi viidud endiste rindevõitlejate organisatsiooni loomise koosolekule, mis pidi hõlmama mõlema poole endisi sõjamehi, oli kokku tulnud alla kahekümne osavõtja.

Milles on siis asi? Kas 60 aastat on siis möödunu unustamiseks liiga lühike aeg olnud? Paistab, et nii küsijatel ei ole paljudest asjaoludest selget pilti ja kõike seostatakse ainult sõjaga. Sõda ja kummal poolel keegi sõdis ei tähenda siin peaaegu mitte midagi. Kui asi oleks olnud ainult sõjas, oleks vastaspooltel sõdinud eestlased 1945. aastal, kohe pärast sõja lõppu, võibolla pärast väikest võõristamist, võinud üksteisele rahulikult käed anda ja asi oleks ammu unustatud olnud. Küsimusi oleks tekkinud ainult ehk üksikute meeste, selliste nagu hävituspataljonides või vanglates 1941. tsiviilelanikke mõrvanud või Avinurmes haavatute metsiku tapmisega kuulsaks saanud polkovnik Trankmanni osas. Kuid valdava osa meeste vahel surmavaenu ju ei olnud. Hoopis vastupidi, paljudes küsimustes oli mõtteviis üsnagi sarnane. Riike, kelle armeedes sõditi, ei armastatud. Olid ju Nõukogude Liitu mobiliseeritud algul tööpataljonides isegi peaaegu vangi seisuses olnud, sest neid ei usaldatud, kuna paljud eesti tegevteenistuses olnud sõjaväelastest, kes olid üle viidud 22. Territoriaalsesse laskurkorpusesse, olid 1941. aastal rindele sattudes esimesel võimalusel sakslaste poolele jooksnud. Ja ka pärast Eesti laskurkorpuse moodustamist jooksis 1942. a lõpul Velikije Luki all veel mehi üle. See ise räägib valdava osa Punaarmee teeninud eestlaste suhtumisest Nõukogude Liitu.

Ka saksa sõjaväes teenivatel eestlastel oli natsismi ideaalide ja maailmavaatega vähe ühist. Võideldi Eesti vabaduse, mitte aga Suur-Saksamaa ja Uue-Euroopa eest. Kõik see tegi eri poolel võidelnud eestlaste üksteise mõistmise suhteliselt lihtsaks – ühed kaitsesid Eestit uue nõukogude okupatsiooni eest, tehes seda muude võimaluste puudumisel Saksa (või Soome) mundris, teised aga tahtsid koju ja olid selleks sunnitud kandma Punaarmee mundrit. Põhilise osa mõlemal

pooltel võidelnute ideaaliks oli aga vaba, venelaste ja sakslasteta Eesti.

Müür venelaste ja sakslaste poolel võidelnud meeste vahele ehitati tegelikult alles pärast sõda, järgneva neljakümne aasta jooksul. Ja selle ehitasid võitjad. Need, kes oleksid pidanud toorkord esimesena käe ulatama (kaotaja sõpruse pakkumine ei maksa just palju). Arusaadav, et seda oli tol ajal peaaegu võimatu teha, vähemalt avalikult, kuid meie rahva lõhenemise vältimiseks oleks tulnud püüda seal, kus see vähegi võimalik oli, lähtuda siiski sellest, et oleme kõigepealt üks rahvus, mis kõigele vaatamata kuulub kokku.

Oli ju nüüd üks pool, kes meie maa okupeerinud venelastele vastu oli julgenud hakata, täielikult maha surutud, kandes sõja järel võibolla rohkem kaotusi kui sõjas, moraalsest muserdamisest rääkimata. Nõukogude Armees teeninud meeste olukord oli loomulikult tunduvalt parem ja ei ole ka midagi imestada, et just Nõukogude armeest vabanenud, ennast poliitiliselt ustavatenäidanud meestest tulid küllaltki paljud partorgid, kaadriosakonna juhatajad, asutuste direktorid aga ka julgeolekuteenistuse mehed, kes püüdsid Eestis nõukogude korda üles ehitada. Saksa sõjaväes teeninud meeste ning nende perekondade elu ja saatus oleneb aga vägagi paljuski just nendest tegelastest, nende suhtumisest teisel poolel võidelnutisse ja siin oleks isegi moraalne toetus (mitte avalikult, vaid võimaluse piires, varjatud kujul väljendatuna) palju lugenud.

Kuid siin algaski see, mille pärast nüüd, palju aastaid hiljem, oleme purunenud usalduse probleemide ees. Loomulikult, ajad olid rasked ja Moskvast suruti kõvasti peale, kuid paraku olid sellised juhused, kus kohapealne suurem või väiksem ülemus pani omalt poolt, n.-ö. isiklikul algatusel veel survet lisaks, küllaltki sagedased. (Et karjääri teha, tuli ennast ju näidata). Ja see oli põhjuseks, miks kaotati sakslaste poolel võidelnud meeste usaldus. Kahtlematult, kaugelki mitte kõik nõukogude armeest tulnud juhtivad töötajad ei olnud sellised, kuid neid oli paraku siiski piisavalt palju, et nende poolt loodud halb maine levis n.-ö. ettevõtte mõttes kõigile Nõukogude Armees teeninud meestele. Motoks sai - keda sa isiklikult väga ja väga hästi ei tunne, seda ei saa ka usaldada. Tuleb vaid meenutada, kui palju mehi, kes pärast sõda koju tulid ja esialgu nõukogude

võimu vastu otseselt, relvaga käes ei võidelnud ja ei kavatsenudki võidelda, sõna tõsisel mõttes suruti metsa. Kohalike võimumeeste valed ning katteta lubadused ei mänginud selle juures aga sugugi väikest rolli.

Kelle vahel on ületamatu kuristik?

See kõik aga ei tähendanud, et sakslaste ja venelaste poolel võidelnud meeste vahele oleks tekkinud mingi põhimõtteliselt ületamatu kuristik. Isiklikus plaanis, lähemate sugulaste, sõprade ja töökaaslaste ringis, kus mehed omavahel üksteist hästi tundsid ja usaldada võisid, tekkisid sõbralikud, mõistvad suhted õige kiiresti ja juba vägagi ammu. Siin ei olnud see, kes kummal poolel võitles, eriliseks probleemiks, seda enam, et paljudes põhiküsimustes ju mõtteviisid lahkhelised ei olnud. Nii et selles suhtes on lepitajad kõvasti hiljaks jäänud ja nende järele ei ole käesoleval ajal enam mitte mingisugust vajadust. Eri poolel võidelnud meeste vaheline leppimine on lihtsalt juba toimunud (põhimõttelist vihavaenu ei ole ju algusest peale olnud, nii et sõna leppimine ei ole siin just päris kohane). Seega nende meestega, kes sõprust väärivad, on juba ammu lepitud ja seda ei ole enam suure käraga vaja kuulutada.

Pisut teistsugune on olukord sõjaveteranide organisatsioonide osas. Siin ei ole veel nii ühist keelt leitud, et ühinemine oleks võimalik olnud. Põhjus on lihtne – see sama usaldamatus, millest eespool juba räägitud. On ju ühel poolel sõjaveteranide organisatsioonis juhtideks peamiselt endised Nõukogude Armee ohvitserid, kelledest paljud olid omal ajal aktiivsed nõukogude korra kehtestajad Eestis ja kelledega seepärast teisel poolel võidelnud mehed niisama lihtsalt ühisesse peolauda istuda ei taha.

Tõsi – aastad (vanus ja surm) on siin suuri korrektsioone teinud, kuid... On ju paljude nende mõtteviis, kui otsustada siin ja seal väljalausutu järgi, nii mõneski küsimuses nähtavasti jäänud endiseks. Kui näiteks kadunud kindral K. Aru juba pärast Eesti vabanemist väljendas mõtte, et Vabadussõja sangar J. Kuperjanov oli lihtsalt tavaline bandiit, siis mitte keegi endistest Nõukogude Armee ohvitseridest ei tulnud kahjuks selle peale, et tal le avalikult vastu vaielda. Vaikides oldi nõus ja see ei tõstnud teise poole meestes just usaldust nende meelsuse suhtes.

Kui jätta kõrvale meelsuse ja usalduse küsimused (aga neist piisab ühinemise keeldumiseks täiesti), siis on veelgi põhjusi, mis ei soodusta ühinemist.

Üheks selliseks põhjuseks on näiteks eri poolel võidelnud veteranide organisatsioonide erinev ülesehitus. Nõukogude Armee sõjaveteranide juures on enamasti säilitatud auastmetel põhinev hierarhiline juhtimissüsteem. Saksa ja Soome sõjaväes teeninute puhul seda ei ole, sest kunagistest kõrgematest ohvitseridest on plats lihtsalt puhtaks tehtud. Samal ajal on aga paljud sõja ajal teeninud noored mehed, ehk õigemini poisikesed, kellel sõja ajal märkimisväärt auastet veel ei olnud, vaatamata kõikidele raskustele ja piirangutele hiljem suutnud küllaltki märkimisväärsel hariduse ja positsiooni saavutada.

Paraku on tõus toimunud tsiviil-elus, sest sõjaväelist karjääri neil meestel Nõukogude Liidus oma mineviku pärast ei olnud teha lihtsalt võimalik. Ja nii ongi näiteks Eesti Vabadusvõitlejate Liidu juhtkond valitud mitte kunagistest auastmetest, vaid meeste praegustest võimetest lähtudes. Ühinemisel tuleks emmal-kummal millestki loobuda – kas Punaarmee ohvitseridel oma juhtpositsioonist või Saksa sõjaväes teeninud meestel alluda “polkovnikutele”. Küllaltki põhjendatud usaldamatuse tõttu see viimaste hulgas vaevalt küll laialdast poolehoidu leiab.

Nähtavasti on see sõjas osalenud eestlaste põlvkonna traagika, et ühise tee leidmine nii raskeks osutub. On kartud, et vastastikuse usalduse uuesti võitmise võtab vähemalt sama palju aega, kui selle kaotaminegi. Aga seda aega enam ei ole. Enne teeb suur lepitaja surm oma töö. Kuid kas olukord ongi nii traagiline. Paralleelselt tegutsevaid organisatsioone on ennegi olnud. Tuletagem meelde kas või Soome spordiorganisatsioone (SVUL ja TUL).

Nähtavasti on ka Eestis kõige õigem, kui Eesti sõjaveteranide organisatsioonid rahulikult, ilma üksteist süüdistamata ja vastastikust viha õhutamata kõrvuti eksisteeriks ja püüaksid anda oma panuse Eesti olevikku ja tulevikku ning lepiksid sellega, et kõike kunagi tehtut ei ole alati võimalik enam muuta. Et aeg on paljugi “teravaid nurki” mälus maha viilunud ja rahumeelne kõrvuti eksisteerimine on võimalik, seda näitas näiteks Eesti Korpuse veteranide pärjapanek langenutele Sinimägede lahingu 60. aastapäeva mälestamisel 2004. aastal.

Vahekord okupantidega

Nagu eespool juba öeldud, on Eestis veel teinegi Nõukogude Armee veteranide grupp. Selle moodustavad need, kes Eestisse tulid kas sõja käigus, või

pärast sõda kas siis Eestit okupeeriva Nõukogude Armee ridades teenides, või Nõukogude Liidu valitsuse poliitika tulemusel, n.-ö. spetsiaalselt Eestisse tööle värvatud tsiviilgarnisonina, et moodustada siin vastukaalu eestlastele ning süvendada ja kindlustada venemeelsust ja nõukogude võimu. Loomulikult on nende hulgas mitmesuguseid inimesi, kuid erilise osa moodustavad kunagised Nõukogude Armee kõrgemad ohvitserid ja nende mõttekaaslasel, kes selle grupi puhul on kujunenud tooniandvateks. (Siinkohal võib öelda, et just nende meeste mõjuvõim Nõukogude Eestis oli selleks faktoriks, mis suurel määral aitas erineval poolel võidelnud eestlaste vahel müüri ehitada.)

Mitmesugused kokkusaamised, mis Saksa sõjaväes teeninud meestel selle grupi veteranidega on olnud, on paraku näidanud, et nende sõjaveteranide teadmised Eestist ja eestlastest on tänapäevani sügavalt mõjutatud nõukogudeaegsest propagandast ja ajalookäsitlusest ning aeg siin enamasti korrektsioone teinud ei ole. Arusaamad on kinnistunud. Väga paljud neist peavad eestlasi tänini fašistideks. Saksa sõjaväes teeninud mehed on nende meelest aga lihtsalt üks isamaareeturite ja kaabakate kari, keda kõiki oleks tulnud Siberisse saata, et õigetel nõukogude inimestel oleks Eesti NSV-s rahulik elada olnud. Igasugune võitlus vaba Eesti eest, eriti aga metsavendlus oli nende meelest lihtsalt banditism, mis halastamatult tuli välja juurida. Iseloomulikuks sellele veteranide grupile on nostalgiline igatsus endiste aegade ja Nõukogude Liidu järele.

Nende inimeste jaoks oli ja on Eesti taasiseseisvumine tööpoollest suur tragöödia, millega enamus neist mitte kuidagi leppida ei taha. Võib aru saada vanadest meestest, kes võidupäeval kogunevad seda sündmust pühitsema kunagi lahingute eest autasuna saadud ordenite ja medalitega rinnas.

Sõda oli nende noorus ja nostalgilised mälestused ei unune. Sellest saavad ka Saksa sõjaväes võidelnud mehed aru. Kuid ei saa tähelepanuta jätta asjaolu, et neil pidupäevadel lehvivad kokkutulnute käes mitte Eesti vaid endise Nõukogude Liidu lipud. Eesti lipp äratas aga viha. See räägib selgemini kui miski muu, millise riigi patrioodid tegelikult ollakse. Seda, et nad Eestis on eestlaste tahte vastaselt, n.-ö. okupantidena, need veteranid ei tunnista.

Algus lk 7

Hoopis vastupidi, nad leiavad, et nende vabastajarolli mitte tunnustades (mis sellest, et umbes 70% relvakandevõimelistest eestlastest võitles nende "vabastajate" vastu), on neid Eesti riigi ja rahva poolt sügavalt solvatud.

Paraku saavad nad oma seisukohataidele pidevalt toetust kõige kõrgemal tasemel ka tänapäeva Venemaalt. Selles vaimus (ja peab ütlema, et mõningase eduga) püütakse kasvatada ka Eestis elavat vene noorsugu.

Kuidas siis näeks välja Saksa sõjaväes teeninud veteranide leppimine selliste Nõukogude Armee veteranidega? Karta on, et ainsaks võimaluseks, mis sedasorti nõukogude veterane rahuldaks, oleks mitte leppimine ja kompromiss, vaid vastaspoole täielik alistumine. Seega tuleks tunnistada, et mitte mingit Eesti okupeerimist Nõukogude Liidu poolt ei ole olnud. Ei ole olnud ka Eesti vabaduse eest võitlemist. Sakslaste poolel teeninud, Nõukogude Liidu vastu võidelnud mehed ei ole aga mitte vabadusvõitlejad, vaid fašistid ja SS-lased, kellega ükski korralik riik ja inimene läbi käia ei tohi, rääkimata nende meeste autasustamisest või neile mälestusmärkide püstitamistest. Sellist seisukohta on nõukogude sõjaveteranide organisatsioon korduvalt väljendanud. Kompromisse siin ei tunta. Ainult nõukogude veteranid on Eestimaa vabastajad, kõik nende vastu võidelnud aga fašistlikud kaabakad.

Kas sellisele leppimisele kutsuvad veterane lepitada püüdvad valitsuse ja parteitegelased Eesti vabaduse eest võidelnud mehi üles? Ükskõik, mida teeb või ütleb siin praegune Eesti valitsus, nende nõukogude veteranidega Eesti vabaduse eest võidelnud meestel leppimist ei tule. Siin ei aita ka aeg. On karta, et lepitajad jäävad antud juhul kirjandusest tuntud vahva sõdur Šveijki rolli, kes püüdis lepitada ülemlleitnant Lukaši angoora kassi ja kanaarilindu. Okupantidega, kes ajaloolist tõde ei taha tunnistada ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumist katastroofiks peavad, millega põhimõtteliselt ei taheta nõustuda, leppimist olla ei saa. Nagu kogemused Venemaa ja venelastega on näidanud, ükskõik milline järeleandmine siin ainult halvendaks olukorda. Antud juhul saab põhimõtteks olla ainult kompromissitu leppimatus - teistsugune suhtumine oleks Eesti Vabariigi ja kogu eestlaste vabadusvõitluse reetmine.

Memento Teataja küsib

Kuigi oleme seni püüdnud hoiduda otsesest poliitilisest agitatsioonist, tegi valimiste lähenemisega kaasnev erakondliku info tulv siiski vajalikuks selekteerida otseselt represseeritud puudutavat. Nii pöörduski Memento Teataja suuremate erakondade poole, paludes lühidaid ja konkreetseid vastuseid kahele küsimusele. Kahjuks ei leidnud kõik erakonnad aega vastamiseks. Meie kõige suurematelt toetajatelt-mõttekaaslastelt me vastust vast ei oodanudki, sest on ju kõigile hästi teada, kes viis läbi represseeritute seaduse (ja püüab sellesse vajalikke muudatusi sisse viia), kes toetab (ja algatab) põhimõttelisi samme nii kommunismi kuritegude hukkamõistmise kui heastamise osas.

Milline on teie erakonna seisukoht kommunismi kuritegude uurimise, hukkamõistmise ja heastamise asjus?

Kas teie erakonnal on kavas samme represseeritute täiendavaks abistamiseks (soodustuste lisamine, represseeritute pansionaatkodu rajamine vms)?

Memento Teataja küsimustele vastab Rein Lang (Reformierakond):

1) Mis puutub uurimisse, siis tuleb eristada uurimistööd tegude suhtes, mis on toime pandud Eesti Vabariigis ja rahvusvahelist uurimistööd. Eesti Vabariigis toime pandud okupatsioonikuritegude uurimiseks asutati omal ajal president Lennart Meri initsiatiivil rahvusvaheline uurimiskomisjon eesotsas maineka soome diplomaadi Max Jakobsoniga. See komisjon on oma esimese etapi töö (hõlmab perioodi kuni 1945.aastani) tänaseks lõpetanud ja inglise keeles on ilmunud mahukas, monumentaalne ajaloolis-teaduslik teos. Praegu käib selle raamatu tõlkimine eesti ja vene keelde. See töö peaks jõudma lõpule 2007.a. Uurimiskomisjoni töö on jõudnud teise etappi ja see keskendub just kuritegudele, mis on toime pandud 1944.aastal alguse saanud teise nõukogude okupatsiooni ajal. Okupatsioon teatavasti lõppes alles 1994.a., kui vene väed lahkusid Eestist. Komisjoni töö rahastamine ja organisatsiooniline abistamine toimub alates 2006.aastast reformierakondlasest ministri, Rein Langi poolt juhitud justiitsministeeriumi kaudu. Seda ka selleks, et kui teadusliku uurimistöö käigus peaksid ilmnenema faktid, mis viitavad konkreetsetele inimsusevastastele (aegumatutele) kuritegudele, saaks kohe algatada nende uurimiseks ka kriminaalmenetlust. Kõigile tuvastatavatele isikutele, kes on toime pannud inimsusevastaseid kuritegusid, tuleb esitada süüdistus ja tuua nad kohtu ette. Justiitsministeeriumil on uurimiskomisjoniga hea koostöö.

Rahvusvaheliselt ei ole kommunismikuritegude uurimine täna kahjuks kuigivõrd koordineeritud. Reformierakond peab oluliseks luua sidemeid teiste riikide ja teaduskeskustega, mis tegelevad vastava temaatikaga. Ka tuleks Eestis rohkem avaldada teiste riikide uurimistööd ja vahetada vastavat informatsiooni. Meie arvates tuleks asutada autoriteetne rahvusvaheline uurimiskeskus, mis võtaks kokku kommunistlike režiimide poolt toime pandud teod ja hoolitseks selle eest, et teave sellest oleks laialdaselt kättesaadav. Nii nagu see on juutide suhtes toime pandud holokausti osas.

2) Hukkamõistmisel tuleb samuti eristada konkreetseid tegusid ja üldist lähenemist. Nagu eelpool öeldud, tuleb tagada, et ükski konkreetne isik, kes on inimsusevastaseid tegusid toime pannud, ei jääks kohtuliku karistusest. Mis puutub aga kommunismi kui ideoloogia tunnistamisse kuritegelikuks, siis Reformierakond on seda meelt, et tuleb teha kõik endast olenev, et see saaks lähitulevikus teoks. Euroopa Inimõiguste Kohus Strasbourgis on juba tunnistanud õigeks Eesti kohtute otsused, millega konkreetsed isikud on süüdi mõistetud peale II Maailmasõda toime pandud tegudes, näiteks küüditamises. See on väga oluline teetähtis edasiseks. Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee, mille liige on ka Reformierakonda kuuluv Sergei Ivanov, võttis 2006.aastal vastu otsuse, mis samuti mõistab hukka kommunismikuriteod. Meie eesmärgiks peaks aga olema Euroopa Parlamendi ühene otsus, millega kommunism võrdsustatakse natsionaalsotsialismiga. Ka oleks Reformierakonna arvates hea kui moodustataks rahvusvaheline tribunal Nürnbergi tribunali eeskujul, mis annaks kommunismile ühese hinnangu. Reformierakond teeb selleks kõik endast oleneva.

3) Kommunismikuritegude heastamisel on samuti mitu erinevat küsimust. On eba-

töenäoline, et Eestil õnnestub Venemaalt saada riigina kompensatsiooni siin toime pandud kuritegude eest. Küll aga tuleb teha kõik meist olenev, et üksikisikud, keda on ebaseaduslikult repressseeritud, saaksid kompensatsiooni. Heastamise juures on aga väga oluline ka kannatanute mälestuse jäädvustamine. Seda mitte üksnes mälestusmärkide püstitamise, vaid ka dokumentaalfilmide tootmise, raamatute väljaandmise ja vastavateemalise kunstiloomingu toetamise kaudu. Meie eesmärgiks peaks olema see, et maailmas midagi sellist, mida meil tuli läbi elada, enam kunagi ei korduks.

2. Reformierakond peab esmatähtsaks nende tuhandete meeste (ja naiste) väärtustamist, kes 1944.a., järgides Jüri Uluotsa üleskutset, asusid kodumaa kaitsele. Tegemist on meie hinnangul vabadusvõitlejatega ja neid tuleb ka vastavalt kohelda. Nende inimeste tervise ja heaolu parandamiseks tuleb eraldada ka riigi eelarvest rohkem raha. Samuti peame tähtsaks õigusvastaselt repressseeritud isikute edasist toetamist. Seda saab teha nende täiendavate tervisteenuste andmisega ja ka muul viisil, mis on Eesti riigile jõukohane.

Memento Teataja küsimustele vastab Riigikogu Rahvaliidu fraktsiooni esimees Jaanus Männik:

1. Rahvaliit on seisukohal, et kommunismi kuritegusid tuleb põhjalikult uurida, samas on vastutus alati isikuline, nii nagu olid ka teod. Totalitaarrežiimid on kõige kõrgemal tasemel – Riigikogus – hukka mõistetud. Meid annekteerinud NSVL-i õigusjärglaselt Venemaalt kompensatsiooni nõuda on tänapäeva tegelikkust arvestades siiski enam kui küsitav. Juulilepete valguses pole see ka juriidiliselt võimalik. Kahetsusväärset kirjutab president Lennart Meri 26. juulil 1994 alla Vene Föderatsiooniga sõlmitud kahepoolsele lepingule, millega Eesti loobus igasuguse kahjunõude esitamise võimalusest Vene Föderatsioonile.

Lepingu 8. artikli 3. lõige ütleb: „Kõik Pooltevahelised rahalised, varalised ja muud pretensioonid, mis on seotud Relvajõudude viibimisega Eesti Vabariigi territooriumil, kaasa arvatud ökoloogilise ja muu kahju küsimused, loetakse täielikult ja lõplikult reguleerituks käesoleva Lepinguga selle jõustumise momendist alates.” Rahvaliit (toonane EME) hääletas Riigikogus just seetõttu ning lisaks sellele juulilepetega Vene Föderatsiooni relvajõudude pensionäridele sotsiaalsete tagatiste andmise tõttu nimetatud lepingu ratifitseerimise vastu.

Rahvaliitu ei rahulda, et kommunismi kuritegude käsitlemisel on tänaseni tegutsenud pindmiselt – keskendunud NLKP liikmete in corpore materdamisele, jättes samal ajal sisuliselt kõrvale ja karistamatuks kõikvõimalike stalinistliku režiimi repressiivorganite töötajad, agendid, pealekaebajad, tegelikud repressseerijad. Rääkimata sellest, et lisaks NLKP-liikmelisusele olid režiimi sisulised ideoloogia kandjad ja elluviijad näiteks ametiühingud kui kommunismi kool, ALMAVÜ jms.

2. Rahvaliidul on hea meel, et praegune Riigikogu koosseis on repressseeritute heaks saanud palju ära teha, seadnud sisse hulga toetusi ja soodustusi. Represseeritud ja repressseeritute võrdsustatud isikule hüvitatakse ühe kalendriaasta jooksul eriarstiabi visiiditasu, ambulatoorseks raviks vajalike retseptiravimite, meditsiiniliste abivahendite ja hambaraviteenuste eest tasutud summa. Isikule, kellele on määratud riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel vanaduspension või kes on üle 63 aasta vana, hüvitatakse taastusravi tuusiku maksumus. Represseeritu ja repressseerituga võrdsustatud isik saab tasuta külastada üldlaulupidu ja -tantsupidu, koolinoorte laulu- ja

tantsupidu ning riigimuseumi. Ta võib tasuta tegelda harrastusklapiübiga ning tal on õigus kuni 50-protsendilisele sõidusoodustusele ühistranspordis riigisisel linilisele.

Memento Teataja küsimustele vastab Küllo Arjakas, ajaloolane, Eesti Keskerakonna fraktsiooni liige:

EV Riigikogu võttis 2002.a. suvel vastu otsuse „Okupatsioonirežiimi kuritegudest Eestis”. Selle poolt hääletas – vastupidiselt „Memento” liikmeskonnas levinud arvamustele – ka Eesti Keskerakonna fraktsioon. See otsus andis möödanikule selge hinnangu. Nüüd on küsimus tõusmas Europarlamendis, kus meie esindaja Siiri Oviir mõistab teema tähtsust. Seda enam, et ka tema sugulaste seas on repressseeritud.

Kommunismi kuriteod, uurimistulemuste avaldamine ja lähimineviku traagiliste sündmuste meelepidamine on jätkuvalt vajalik. Keskerakonna liikmetest on sellega kõige rohkem tegelenud prof. Aadu Must, Riigikogu liige Küllo Arjakas jt. Tunnustame tööd, mida on teinud „Memento”, eriti monumentaalset kuueköitelist koguteost „Poliitilised arreteerimised Eestis 1940 – 1958”. Meie liikmetest andis dots. Ants Ruusmann sellesse panuse, töötades Eesti Represseeritute Registri Büroo juures. Lähema viie-kuue aasta tähtis ülesanne on repressseeritute mälestuste kogumine, sest paljude mälu on tuhmumas.

Keskerakonnas on üsna palju „Memento” liikmeid. Nimetagem vaid „Memento” Tallinna osakonna juhatastest paljude ürituste „hinge” Anne Eenpalu. Oleme toetanud mitme mälestusmärgi rajamist. Viimati, 2006.a. kevadsuvel oli korjandus Keskerakonna fraktsioonis, et avada Võrumaal Mõnistes mälestusmärk „Eesti Kodule”. Teatavasti sai nõukogude ajal inimeste kõrval kannatada ka Eesti kodu.

Repressseeritute kaitset sätestab seadus, mille elluviimine on toonud mõned raskused. Oleme seaduse rakendamist arutanud Memento liikmetega. Meie kavas on bürokraatia lihtsustamine ja tervisekaitse ning taastusravi summade tõstmine.

Toetame repressseeritute täiendavat abistamist, eeskätt tervishoiu alal. „Memento” liikmete vananedes tekivad paljudel üha sagenevad terviseprobleemid. Kogemus ütleb, et kui Mementolase tervis on korras, siis on tal ka kõike muud – nad on karmidest ajaloo tormidest läbi käinud. Eesti riik edeneb, majandus kosub ja see lubab täiendavaid toetusi.

Üheks tööks on Represseeritute Pansionaatkodu. Selle rajamist on korduvalt arutatud. Aega on läinud, õiguslik raamistus on muutunud. Tulevane Represseeritute Pansionaatkodu ei saa olla omaette tervishoiuasutus, vaid see peab olema osa üldisest tervishoiusüsteemist, samas meditsiinipersonali spetsiifilise ettevalmistusega. Praegu arutatakse suurest Keila haiglast ühe tiiva eraldamist repressseeritute tervise parandamiseks. Sotsiaalminister Jaak Aab ja Harjumaa omavalitsusjuhid moodustasid töörühma, et kõik võimalused läbi kaaluda. Eeskujuks võiks olla Raplamaalt Seli Tervisekeskus, mis orienteerub eeskätt vanadele sõjameestele ja töötab väga hästi. Ka „Memento” liikmed, kes seal tervist parandanud, kiidavad Seli. Toetame repressseeritute pansionaatkodu avamist lähemal ajal.

Okupatsioonide muuseum tõe otsinguil

Memento Teataja tahab läbi mitme numbri põhjalikumalt kajastada Okupatsioonide muuseumi töid-tegemisi ning eraldada püsirubriigi muuseumi uudiste tarvis. Alustame aga päris algusest.

Muuseumi sünnilugu

I osa, aastad 1998–1999

Muuseumi sünnilugu ei alga mitte hoone piduliku avamisega 27.juunil 2003, vaid hoopis varem. Algab nagu ikka ideest ja sellele pühendumisest. Algab Kistler-Ritso Eesti Sihtasutuse loomisest.

Kistler-Ritso Foundation rajati USAs Washingtoni osariigis 1998. a., Eestis viib üritust ellu Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus, asutatud samuti 1998. Sihtasutuse president, ühtlasi ka asutaja ja finantseerija on Dr Olga Kistler-Ritso. Eesti Sihtasutuse juhatuses on neli liiget, lisaks juhatuse esimehele Heiki Ahonenile veel Tunne Kelam, Lagle Parek ja Arvo Pesti. Sihtasutuse teadustegevust koordineerib Dr Enn Tarvel.

Sihtasutuse tegevuse peaeesmärk oli rajada Tallinnas Eesti Lähimineküla Okupatsioonide Muuseum ning rahastada seda üritust. Tegemist on Läänemere regioonis ainulaadse projektiga, mille raames on võimalik lisaks ajajärku sümboliseerivatele esemetele ja dokumentidele koguda ka veel elus olevate tunnistajate otseseid mälestusi. Sel eesmärgil alustati 1999. aastal ekspositsioonis kasutusele tulevate objektide, dokumentide ja esemete kogumist ning teadustegevuse programmi väljatöötamist.

Kogu Kistler-Ritso Eesti Sihtasutuse tegevus kujutab endast ühe teadusprojekti realiseerimist, mille eesmärk on koguda, eksponeerida, dokumenteerida ning uurida Eesti lähiajaloo avaldusi ning mälestisi. Projekti laiem eesmärk on edendada Eesti lähiajaloo uurimist. Seepärast Sihtasutus algatab ning teostab ise üksikasjalisemaid uurimisprojekte. Keskteemana on valitud "Nõukogude institutsioonide ajalugu Eestis 1940-1991", mis läks käiku 1999. aastal.

Muuseumi välisvaade.

Uurimistöö prioriteedid olid esialgu reastatud järgmiselt:

1 - lähiajaloo allikakriitilised ja metodoloogilised küsimused

Esimese avaliku üritusena toimus 16.12.1998 nn ajurünnak, periodiseerimisnõupidamine, mille tulemusel sündis prof. Enn Tarveli sulest Eesti lähiajaloo kokkuvõtlik periodiseerimisskeem. 20.01.1999 toimus KRESi organiseerimisel teaduskonverents "Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme". Infotehnoloogia kasutuse võimalustele ajaloouringutes oli pühendatud 19.05.1999 organiseeritud seminar. 19.08.1999 organiseeris KRES koostöös Goethe Instituudi, Mecklenburg-Vorpommerni Liidumaa Infobüroo ja Rahvusarhiiviga konverentsi "Mineviku pärand", mille teemaks oli lähimineküla kohta olemasoleva informatsiooni kasutamise võimalused ja otsustabekus tulevikus. 7.12.1999 korraldati teaduskonverents "Eesti lähiajaloo metodoloogilisi probleeme".

2 - EKP osa Eesti lähiajaloo

Selgitamaks, milline oli seos Kommunistliku Partei ja repressiivstruktuuride vahel ja millisel määral nende kahe võimustruktuuri volitused ja vastutus kattuvad, algas 1999 uurimistegevus EKP osast Eesti lähiajaloo.

3 - Okupatsioonivõimude repressiivpoliitika

4 - Okupatsioonivõimude agraarpoliitika

5 - Okupatsioonivõimude kultuuri- poliitika

Publikatsioonid 1998-1999

Allikakriitika konverentsi toimumise ajaks 20.01.1999 publitseeriti aastatel 1996-97 S-KESKUSE poolt korraldatud lähimineküla allikate nn kaardistamisseminaride materjalid, mis koondati kogumikku "Rajaotsinguid". Novembris 1999 ilmusid kogumikud "Ajaloalise tõe otsinguil I", mis sisaldas 20.01.1999 toimunud konverentsi "Eesti lähiajaloo allikakriitilisi probleeme" materjalid ja "Luuramisi. Salateenistuste tegevusest Eestis XX sajandil".

Filmid 1999

Okupatsioonimuuseumi ekspositsiooni ülesehitamisel on kavas anda dunaamilisust audiovisuaalse materjali abil, kasutades võimalikult palju fotosid ja filme. Kaheksaks kronoloogiliselt järgnevaks osaks jaguneva ekspositsiooni sissejuhataavaks ja kandvaks teljeks tuleb kaheksaosaline dokumentaalne lühifilmiseeria "Eesti lähimineküla okupatsioonid".

Detsembris 1999 valmis filmi esimene osa "Esimene punane aasta 1940-1941" (Tootjafirma Aya, filmi tegid Karl Kello, Arvo Vilu, tekst Enn Tarvel).

KIRI KAUGELT

Aasta on lõpetamas järjekordset ringi

ANDREAS ANTS TRAKS

Cleveland-Ohio (USA) eesti ühiskonna häälekandja „Sõnumid” toimetaja

Kirjutan ridu, mida praegu loete, siinse maa (USA) kõige populaarsema püha õhtul. Täna on meil neljas neljapäev novembris, mida tunneme siin Thanksgiving Day (Tänapüha) nime all. See on püha, mida on Ameerikas koloniaalpäevadest alates tähistatud. Tänapüha traditsioon sai alguse 1621. aastal tänu- ja lõikuspühana, mida pühitsesid Plymouth'i inglased kolonistid kohtudes Wamponagi indiaanlastega. See päev kuulutati 1789. aastal president George Washingtoni poolt pühaks. President Abraham Lincoln lisas päevale üleriigilise tähenduse 1863. aastal rahvuspühana. President Franklin D. Roosevelti aegne kongress deklareeris 1941. aastal neljanda neljapäeva novembris riiklikuks tänapühaks. Oluline osa sellest päevast on perekondlik kokkutulek ja rikkalik lõunasöök, kus pidulikult kaetud laual domineerib kalkunipraad koos täidisega, magusad kartulid, jõhvikasalat ja kõrvitsakook. See põline traditsioon, tänu andmine Jumalale mitte üksnes toidu ja peavarju eest, vaid ka tänu kõikide üldinimlikkude vabaduste eest, on kestnud tänapäevani ja on ka meile, väliseestlastele, tähendusrikkaks kombeks saanud.

Siinse, väikese eesti ühiskonna jõulueelsele meeleolule lisandub seekord erakordne südamerahu, kuna viimaks ometi esindab Eesti Vabariiki välismaailmas president, kes saab suhelda nii teiste riikide riigipeadega kui ka rahvusvahelise staatusega diplomaatidega nendega üheväärilise võrdsusega. Teda ei saada kommunistliku mineviku võigas vari ja ta ei vaja tõlki endatutustamiseks. Siseriiklikult tuleb müts maha võtta nende valijameeste ees, kellel oli küllalt selgroogu, et anda oma hääli kandidaadile, keda pooldas umbes 70% elanikkonnast.

Kas seda valimisvõitu võib nimetada „ärkamiseks”, pole veel kindel. Kindlusega võis küll nimetada rahva tahteks sõnumit, et aeg oli käes muutus-

seks. On päevselge, et muutus toimus. Eesti Vabariik sai Toomas-Hendrik Ilvese valimisega omale lugupidamist vääriava, tänapäeva Eestile kohase, tulevikku vaatava, parteipoliitikast mõjutamatu presidendi.

Uue presidendi ametisseastumiskõnest mõjus minule meeldivalt tema üleskutse kaasmaalastele: „... See on teie riik, tema tulevik on teie kätes. Ainult teile kuulub privileeg ja samas kohus otsustada, kuidas me edasi läheme ja millise Eesti me oma lastele pärandame. ...”

Esimene vastus küsimusele: „kuidas me edasi läheme”, antakse saabuval kevadel. On vara ennustada, mida kirjutatakse eesti poliitilise kalendri pöördleheküljele 4. märtsil 2007. a. toimuvatel Riigikogu valimistel. Kas rahvas jääb endiselt loiuks või seab oma aktiivse osavõtuga valimistest paika uue riigikorralduse, valides ennast esindama Riigikokku rahvasaadikud, kes on truud eetilistele põhimõtetele ja kuulavad tava kodanike hääli enam, kui oma erakonna liidrite käske. 15 aastat tagasi, iseseisvuse taastamisel, oli Eesti Kongressil ideoloogiline ja poliitiliselt juhtiv osa demokraatliku riigi loomisel. Kahju, et rahva esialgne vaimustus asendus peagi mitmel põhjusel ükskõiksusega. Paljud endise aja funktsionääridest olid kärmesti tagasi võtmepositsioonidel koos oma mõttekaaslastega. Nende aeg oleks pidanud juba ammu möödas olema. Saabuval kevadtuuled peaksid praeguse võimuladviku tipust rohkesti kuivanud oksid maha tooma.

Kui parempoolsed erakonnad, rühmitused ja koondised suudavad vältida omavahelisi kriise ja taotlevad kandidaatide ülesseadmist tõelises koostöövaimus, saavad ka valijad üle oma nõrdimusest ja ükskõiksusest. Eesti majandusedu on juba mitmeid aastaid olnud terve maailma imetluse objektiks. Loodame siin pool suurt lompit, et Eesti saab ka oma sisemisest võimuvõitlusest sama edukalt jagu ning nõukogudeaegne hall vari haihtub nii Toompealt kui ka inimeste hingest. See on meie soov ja lootus asudes teele koos eesti rahvaga kodumaal, asudes uuele aastaringile.

Kommunism rahvusvahelise kohtu ette

Suve lõpul saatsid meie Leedu mõttekaaslased üleskutse osaleda kampaanias „Kommunism rahvusvahelise kohtu ette”. Eesti Memento Liidu juhatus otsustas ettevõtmisega liituda.

Kampaania lühistsenaarium

1. Pidada 16. juunil 2007 eri maades üheaegselt kommunismivastased teaduslikud konverentsid:

a) kutsuda võimalikult palju Ida- ja Kesk-Euroopa maade avalikke organisatsioone pidama rahvuslikke kommunismivastaseid teaduslikke konverentse ja võtma osa kampaaniast;

b) juhtida kampaaniat „Kommunism rahvusvahelise kohtu ette” kõigis riikides samaaegselt 16. juunil 2007;

c) saavutada seda, et kõik rahvuslikud teaduskonverentsid töötaksid ülesehituselt ühesuguste programmide-tegevuskavade järgi;

d) pöörduda konverentsist osavõtjate nimel oma maa valitsuse (parlamendi) poole, Euroopa Ühenduse, Haagi tribunali, Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja USA kongressi poole, et ellu kutsuda ja organiseerida riikidevaheline tribunal kommunismi poolt korda saadetud kuritegudele hinnangu andmiseks.

2. Publitseerida kõigi rahvuslike konverentside toimetised ühes ühises raamatus:

a) kõik maad saavad oma konverentside toimetised inglise keeles (toimetatuna) kõigile teistele kampaaniast „Kommunism – rahvusvahelise kohtu ette” osa võtvatele maadele;

b) võtnud vastu teiste maade konverentside toimetised inglise keeles, publitseerib iga maa iseseisvalt /kokkuvõtliku/ raamatu oma rahvuskeeles;

c) ingliskeelne /ühine/ raamat publitseeritakse ühisfinantseerimise alusel (kampaanias osalejate kokkuleppe põhjal);

d) ingliskeelne raamat saadetakse rahvusvahelistele institutsioonidele ja USA Kongressile.

Jõulud Siberis

Meenutab Tiiu Reet Tamm Valgast, kelle pere küüditati 25. märtsil 1949. aastal Novosibirski oblasti Ordõnski rajooni Ust-Lukovka külla.

Meie isa Arnold Tamm pidas päevikut Siberis oldud aastatel. Meil on ka pilte jõuluõhtust 1949, Kiili Osvaldi pildistatud. Olime ühes majas kolm perekonda, Tamm, Põder, Kannel. Õhtuid pidasime koos. Neil piltidel on Tamme pere ja Põder Adeele pere. Jagasime sissekäiku majja, kuigi kumbki pere elas eraldi toas. Maja teises otsas elasid Kandled. Minu isa päevikus on kirjas: "...ilm oli kodumaine. Kõvask Linda tahtis jõuluvana olla, aga läks vussi. Mõtlesime Eestis veedetud jõuludele." Vaadates neid pilte, kus vaevu on äratuntavad vanemad ja lapsed ja kus on näha tekkidega kaetud aknaid, meenuvad mulle Marie Underi read: "Vaadates pühale puule, otsin palvuses neid. Neid, keda keegi ei kuule, neid, keda keegi ei näe, keegi, ei keegi. Neile ma läidan küünalde leegi, neile ulatan käe." Meie PÜHA PUU oli kõik need aastad (1957 oli viimane) mänd ja mõnikord ka kaseoks. Ümbruses ei kasvanud kuuski. Alati olid ka küünlad (pildil olevad valguselaigud on küünlatuled). Ehteid algusaastail ei olnud. Minu õde Evi mäletab, et ehtisime tühjade kommipaberitega. Tädi saatis Eestist kome ja küünlaid. Jõuluõhtul tuldi ühte tuppa kokku, meenutati möödunud aega Eestimaal ja lauldi jõululaule ja isa luges piiblit. Mäletan, et ühel jõuluõhtul (1951. aastal) loeti Aab Virve jutlust. Komandant keelamas ei käinud, oma toas võisid rääkida mida iganes ja vaikselt laulda ka. Tekid akende ees olid mitte ainult jõulude ajal, vaid ka teistel talveõhtutel. Hiljem, kui elu paremaks läks, kui olid juba kanad ja siga, tehti ikka jõuludeks sülti ja pasteeti lauale. Keegi meid külas jõulude ajal söimamas ja ähvardamas ei käinud. Räägiti sellest, kui ilusad laulud on eestlastel... Võib-olla võimumeestele ei läinud see korda, et suletud akende taga igatseti kodumaa ja lähedaste järele ja tasakesi lauldi kurbi laule ja oldi koos. Seda on hea meenutada.

Tamme ja Põderi pered jõuluõhtul Siberis 1949. aastal.
foto erakogust

Meenutab Tiiu Teesalu (Põder), kelle pere küüditati 25. märtsil 1949 Elvast samasse Ust-Lukovka külla.

Olin nii väike, et esimestest jõuludest Venemaal ei mäleta midagi. Pilt, kus olime koos Tamme perega, ütleb, et jõulupuu ja küünlad olid toas olemas.

Hästi mäletan lapsea nääripuud, tohutusuurt mändi klubisaali keskel. Seda kaunistati ohtralt. Õpetajatele olid abiks lapsed. Ka mina. Mul ei olnud kodus ainsatki ehet, mõtlen, mis poest ostetud ja särav. Saalis oli palju kastikesi ja karpe nende ehetega ja puu oli tihedalt ehitud vanikute, kaunistustega. Mäletan, et küsisin õpetajalt ühte suurt säravat ehet omaile koju. Õpetaja selgitas, et see on kooli oma ja ta ei saa seda anda. Mul oli piinlik, et küsisin. Täna seni on see vahejuhtum mees ja ma ei küsi kunagi seda, millest tunnen puudust. Seda, kas ka kinke saime, ei mäleta. Ju siis ei saanud.

Siberi maastik,
foto Tiit Birkani kogust

Jõululaupäeva kurb kroonika

Jõulud on kristlikule maailmale rahupühad. On sõlmitud jõulurahu, katkestatud sõjategevust, inimestevahelisel tasandil püütud leppida. Nõukogude võimule oli see kõik võõras, pigem vastupidi, jõulupüha püüti kasutada tagaotsitava kindlamaks tabamiseks pererüpes.

Ülo Ojatalu on noppinud aastail 1940—1952 toimunud arreteerimiste, kohutupidamiste, surmade ja hukkamiste seast välja need, mis toimusid 24. detsembril. Las küünlaleek põleb nende inimeste mälestuseks, kelle jaoks kurjus mitmekordistus, sest langes rõõmu- ja rahupühale.

Need inimesed arreteeriti jõululaupäeval:

Hans Ainson, 1892 sündinud talumees Viljandimaalt – 24.12.48
Juhannes Klooren, 1910 sündinud sepp Tallinnast – 24.12.44
Arnold Kook, 1919 sündinud traktorist Tartumaalt – 24.12.44
Aita Kull, 1925 sündinud neiu Harjumaalt – 24.12.48
Feliks Kuuseoks, 1904 sündinud kütja Tallinnast – 24.12.40
Anton Kuuspalu, 1902 sündinud. kümnik Virumaalt – 24.12.44
Kalju Leetmaa, 1924 sündinud nooruk Rakverest – 24.12.40
Ada Petersoo, 1922 sündinud talunik Pärnumaalt – 24.12.48
Erna Petersoo, 1928 sündinud metsavaht Pärnumaalt – 24.12.48
Madis Petersoo, 1926 sündinud maakorraldaja Pärnumaalt – 24.12.48
Johannes Piirsalu, 1896 sündinud talunik Harjumaalt – 24.12.44
Leopold Põdra, 1914 sündinud elektrik Rakverest – 24.12.51
Rudolf Rikk, 1923 sündinud autojuht Elvast – 24.12.44
Mihkel Rüeti, 1905 sündinud tööline Virumaalt – 24.12.51
Pavel Sahharenko, 1915 sündinud kooliõpetaja – 24.12.44
Eduard Salujärv, 1884 sündinud talumees Võrumaalt – 24.12.48
Martin Sopp, 1902 sündinud Järvamaalt pärit autojuht – 24.12.40
Richard Terase, 1912 sündinud montöör Tallinnast – 24.12.44
Aksel Veski, 1921 sündinud Võrumaalt pärit sõjavang – 24.12.45
Salme Väära, 1905 sündinud talunaine Viljandimaalt – 24.12.52

Jõululaupäeval astusid tribunali ette või küüditati:

Maria Laaneots, 1919 sündinud naine Võrumaalt – 24.12.45
Aino Leosk, 1926 sündinud. neiu Võrumaalt – 24.12.45
Karl Mitt, 1897 sündinud talunik Viljandimaalt – 24.12.45
Valentin Pärdis, 1918 sündinud teenistuja Tallinnast – 24.12.44
Martin Vahur, 1891 sündinud kalur Läänemaalt – 24.12.45
Johannes Valdmann, 1910 sündinud jurist Paidest – 24.12.45
Aksel Volt, 1909 sündinud agronoom Tartumaalt – 24.12.44

Jõululaupäev jäi viimaseks päevaks elus neile Eestimaa inimestele:

Leonid Jelagin, 1873 sündinud teenistuja Narvast hukati 24.12.1940
Kristof Mahnke, 1893 sündinud Vabadussõjast osavõtnu ja kaitseliitlane Elvast arreteeriti 24.12.1940 ja suri samal päeval eeluurimisel
Robert Liba, 1918 sündinud Võrumaalt pärit mees suri Solikamskis 24.12.1942
Richard Liin, 1918 sündinud lukksepp Haapsalust suri Krasnojarski krai Gorlagis 24.12.1949
Jevgraf Ornatski, 1892 sündinud mees Narvast hukati 24.12.1940
Eduard Perillus, mütsimeister Põltsamaalt ja Enn Piirimäe, ETK Põltsamaa Tehaste majandusjuhataja mõrvati Vana-Põltsamaa vallamaja arestikongis 24.12.1944

Selles kurvas nimekirjas pole neid Eestimaa tütreid ja poegi, kes surid jõululaupäeval asumisel olles.

Jõulud 1949

Antti Kirbi

Kodusoojas, jõulukuuse säras
 meenub mulle äkki nukker viis.
 Mõte kannab Eestimaalt mind ära
 kuuse alla kauges Siberis.

Polnud kuusel jalga ega ehteid,
 oli ise põlvepikkune,
 ja ta kitsast elutuba ehtis
 latvapidi lae all rippudes.

Esimesel asumise-aastal
 stepikülas, talvepakases
 hingates kiskjakisuutsa saasta
 kodutervitusena näis see.

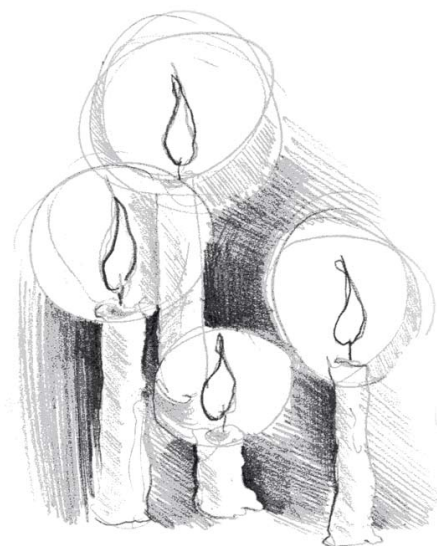
Neljakümne kilomeetri tagant
 Kivi Kalvi tõi ta palgiveolt,
 külmunult ja väsinult kui pagan,
 kes on naasnud raskelt mõisateolt.

Kogu küla eestlaskond siis järjest
 kuusepoega imetlemas käis.
 Kivi-ema toake, väiksem kärjest,
 oli külalisi pungil täis.

Istuti koos põrandasel süngil
 (voodid olid alles luksuseks),
 Helmi Korts akordioni mängis,
 muusika sai jagu nukrusest.

Keegi lauluviisi võttis üles,
 teised ühiselt kõik kaasa löid.
 Lapsed olid suuremate süles,
 mõned praetud nisuteri sõid.

Võõruses kuid seisis kirstulauad,
 mure rõhus vastse orvu meelt:
 vanaisa oli juba hauas,
 vanaema ootas matmist veel.

Enn Tarto kõne mälestusmärgi RUKKILILL taasavamisel

Tartu MEMENTO esimehe Enn Tarto kõne Tartus Pepleri 27 maja juures Okupatsiooniohvrite mälestusmärgi Rukkilill taasavamisel 2. novembril 2006. aastal.

Austatud kurvast mälestustalitusest osavõtjad, kallid inimesed! Sügav kaastunne Tartu MEMENTO juhatuselt poolt siinviibijatele, kes isiklikult või kelle sugulased on kannatanud või hukkunud kommunistliku terrori läbi. Sügav kaastunne ja lugupidamine ka nendele Tartu MEMENTO liikmetele, kes ei ole täna siia tulnud. Need on inimesed, kes on solvunud Tartu MEMENTO liikmete rõhuva enamuse tahte vastaselt mälestusmärgi Rukkilill ümberpaigutamise käigust ning mõnede ametnike kommentaaridest. Tartu MEMENTO juhatus leiab, et 17. juunil 1990. aastal avatud Okupatsiooniohvrite mälestusmärk Rukkilill on vaatamata meie tahte vastasele ümberpaigutamisele ikkagi Tartu Memento ja kõigi represseeritute, olgu nad küüditatud, poliitvangid, poliitilistel põhjustel kriminaalkorras karistatud ja nii edasi ja nii edasi mälestusmärk. Rukkilill on ka meie järeltulevate põlvede, meie toetajate, meie kaasatundvate isikute mälestusmärk. Vastavalt kokkuleppele räägib härra Udo Vello Lamp lähemalt Rukkilille saamise loost. Tartu Memento juhatus soovib meie inimestele rahu, pingete maandamist ja kindlustunnet tulevikus. Me soovime, et minevikuõudused ei korduks. Soovime, et mõne aasta pärast ei peaks jälle Rukkilille kuhugi järgmisse kohta viima. Me soovime koostööd Tartu Linnavalitsusega mälestusmärgi juurde paigaldatava eesti- ja ingliskeelse tahvli teksti osas.

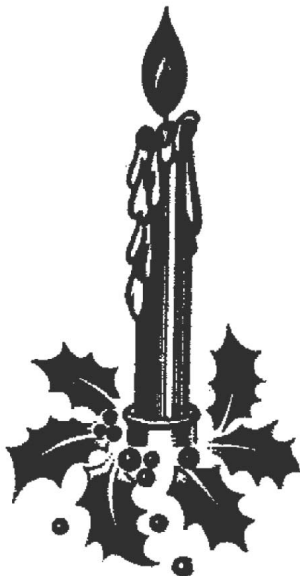
Tartu MEMENTO juhatus soovib, et mälestusmärgi nimeks jääks

Okupatsiooniohvrite mälestusmärk Rukkilill.

On kummaline, et 1990. aastal jätkus julgust kasutada sõna **okupatsiooniohvid**, nüüd mitte. Just selline argus võib kaasa aidata mineviku õuduste kordumisele. Tõenäoliselt on paljude pingete põhjuseks represseeritute mittemõistmine. On suur vahe, kas inimene on kommunistliku kuritegudest kuulnud või lugenud, või **inimene on neid õudusi isiklikult üle elanud**. Ta on lapsena Siberis näinud, kuidas tema väike vend ja õde nälga surevad. Ta mäletab, et vanaisa ei võtnud toiduraasukesi, ta suri nälga, et päästa lapselapsi.

Kui inimene on isiklikult näinud, kuidas tema tütar, isa või vend on surnuna verelombis. Kui sellised inimesed on aastaid käinud leinamas oma lähedasi Rukkilille juures, siis nendele inimestele ei ole ükskõik, kus asub Rukkilill, kuidas on mälestusmärk taastatud. Nende inimeste jaoks Rukkilille kivid ei ole lihtsalt kivid.

Hukkunute mälestuseks ja Jumala abile lootes, et mineviku õudused ei korduks, asetan Tartu MEMENTO juhatuselt poolt Rukkilille jalamile lillekese ja süütan küünla.

Õnnitleme 2006. aasta juubilare

80
Kalju Kotkas

Pärnumaa Represseerite Ühenduse esimees, EML juhatusel liige
7. jaanuar

80
Lembit Leinjärv

Memento Järvamaa Ühenduse esimees, EML juhatusel liige
4. märts

75
Endel Paiso

Läänemaa Memento esimees,
EML juhatusel liige
1. detsember

70
Peep Varju

Memento Tallinna Ühenduse liige,
Memento liikumise hing
8. november

Ühe portree kojujõudmise lugu

ANTS SALUM

Memento Viljandi Ühenduse esimees

Pool sajandit tagasi maalis Siberis Novosibirski oblastis Tšanõ rajoonis leedulane Anton Kristopaitis üht eestlast.

Kristopaitis ei olnud kunsti õppinud, aga Siberis oli tema joonistamis- oskust märganud ja nii sattus ta kunstinike brigaadi, kes kopeerisid Lenini ja Stalini portreid. Töö oli nii pingeline, et puhkepäevi peaaegu ei antudki. Nende juhendajaks oli keegi Moskva kunstnik, kes olevat harvade puhkepäevade puhul öelnud: "Et kopeerimine teid hulleks ei ajaks, maalige puhkepäeval iseenast." Kristopaitisel olevat üle 300 autoportree, teda tahetavat Guinnessi rekorditeraamatusse kanda.

Anton Kristopaitis on sündinud 1921 ja arreteeriti 1941. Laagrist vabanenuna ei lastud tal kodumaale sõita ja nii oli ta 50-ndail aastail asumisel. Tema 1952. a. valminud õlimaalide modelliks oli 1949 küüditatud Viljandimaa mees Ants Kütt. Kodumaale naastes sattus Kristopaitis ühte rändteatrisse, mis gastroleeris Mongoolias. Tagasi tulnud, jäigi ta teatriga seotuks ja on kogu hilisema elu olnud Šiauliai teatri dekoratuur. Eaka mehe otsustas ta üles otsida inimese, keda oli Siberis maalinud, et asjaosaline saaks kätte oma portree.

Tartus elab Priit Pärsimägi, kes oma isa kaudu on Kristopaitisega seotud. Ants Küti leidmisega oli tal raskusi. Sellenimelisi Eestis on, kuid Eesti kodanike registris õiget ei leidunud. Kunstnik teadis ainult, et noormees oli pärit Viljandimaalt. Nii pöörduski Pärsimägi teda otsides Memento Viljandi Ühenduse poole.

Viimased kolm kuud on mulle olnud põnevad. Ants Küti nime leidsin ma kiiresti kahest raamatust: "Poliitilised arreteerimised Eestis" 5. köide, lk 262 ja Enno Piiri koostatud sarjas "Sakalamaa ei unusta" 6. raamat, lk. 173. Selgub, et ta küüditati koos emaga Tănassilma vallast Allika talust 1949. a. Novosibirski oblasti Tšanõ rajooni. Ema suri 12.XII 1950. Ants vabanes 20.II 1960. Mis sai tast hiljem? Kõigepealt pöördusin Viljandi perekonnaseisuametis juhataja poole. Tulemusteta. Viljandi Pauluse koguduse meetrikas

ei olnud sünnisissekannet, mis oletatavasti langes 20-ndate aastate algusesse, sest maakonnaavalitsuses hakati sellega tegelema 1926. aastast, ega perekonnaregistris. Juhataja andis nõu, et tuleks pöörduda Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonda. Kuu aja pärast tuligi vastus: "Hans Kütt sündis 27.07.1922 Uue-Võidu vallas Viljandimaal. Vanemad: Jüri Jüri p. Kütt ja Alina Tõnise t. Kütt. Alus: Tănassilma Apostliku Õigeusu koguduse sünnisissekanne nr. 1/30.07.1922." Nüüd oli selge, miks Küttidest ei olnud mingit jälge luterliku koguduse meetrikas. Aga samas hakkasin kahtlema, kas ta üldse on veel elus. Pöördusin hea tuttava Harry Ermi poole, sest teadsin, et tal on andmeid endise Gagarini-nimelise Nädissovhoosi elanike kohta, mille hulka kuulus ka Tănassilma. Jah, Hans Kütti ei olnud enam elavate hulgas – ta oli surnud 14. XI 1990. Järelikult ei olegi asjaosalist, kellele portreed saata. Aga võib-olla on tal järglasi? Esialgu tundus seegi lootus luhtuvat, sest Hans Kütt oli olnud vallaline. Aga ta oli Siberis suhelnud koduvalla neiuga Maia Mankiniga (sünd. 1934), kellel sündis 1957. a. tütar Aita Mankina. Noor ema naasis kahekuuse tütre kodumaale. Hans Kütt jäi Siberisse kuni 1960. aastani ja kui Eestisse tagasi tuli, ei teinud Maiast ega tütrest väljagi. Maia Mankin on samuti surnud, aga Aita

elab Tănassilmas ja töötab kohalikus raamatukogus juhatajana. Kuigi isa temast ei hoolinud, oli Aita nõus tema portreed vastu võtma.

11. novembril sõitis Priit Pärsimägi, portree kojujõud, Tănassilma, ja mina samuti, sest olin olnud talle abiks asjaolude selgitamisel. Käisime koos Tănassilma kalmistul ja süütasime kalmul küünla. (Muide, ärgu häirigu lugejat see, et asjaosalist on nimetatud kord Hansuks ja kord Antsuks. Sünniregistris ja hauaplaadil kannab ta saksa-pärasest eesnime, tegelikult kutsuti teda eestipäraselt Antsuks, nagu on Kristopaitis kirjutanud ka portree tagaküljele). Portree on sattunud õigetes kättesse, sest Aita on vaimsete huvidega ja oskab maali hinnata, ning ta abikaasa on kunstnik, kelle arvates portree on professionaali tehtud ja kunstiväärtuslik.

Kirev mosaiik 2006

